

บทที่ 11

ความสัมพันธ์ของศาสนาและสังคม

1. ศาสนาและสังคมมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน

การดำรงชีวิตของมนุษย์แต่โบราณมา ต้องผูกพันกับภัยธรรมชาติ เหตุการณ์ร้ายแรงจากอุบัติเหตุ เพราะรู้เท่าไม่ถึงการ ต้องต่อสู้กับสัตว์ร้ายและพองภัยต่าง ๆ บางสิ่งมนุษย์ก็ยังไม่อาจเอาชนะได้ ไม่สามารถควบคุมได้ จึงเกิดความรู้สึกกลัวเกรง หวาดหวั่น ตามสัญชาตญาณดั้งเดิมของมนุษย์ เกิดความรู้สึกต้องการพึ่งพิง ปกป้อง ปลอดภัย ความรู้สึกกลัวภัย และต้องการความปกป้องคุ้มครองจากสิ่งที่มีอำนาจ และความสามารถที่เหนือกว่ามนุษย์ จนยอมตัวอ่อนน้อมต่อมตนประจบเอาใจ การทำให้พอใจต่อสิ่งที่มนุษย์คิด คาดหวัง เคารพเอาว่าคงจะมีอำนาจเหนือกว่า และคงจะช่วยให้ ฉะนั้นในประวัติศาสตร์จึงปรากฏหลักฐานว่ามนุษย์ถึงกับยอมตนลงกราบไหว้บูชาสังเวย สัตว์ ต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา จอมปลวก ดินฟ้าอากาศ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวต่าง ๆ มีการยกย่องสิ่งเหล่านี้ว่าสูงส่งเป็นเทพ เป็นพระเจ้า และสั่งสอนลูกหลานให้นับถือบูชา สืบต่อกันมา ต่อมาเมื่อมนุษย์ฉลาดขึ้น อยู่กันเป็นชุมชน เผ่า สังคมแล้วความเชื่อดังกล่าวก็พัฒนาเป็นระบบ กลายเป็นลัทธิและศาสนา ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่มีอยู่คู่กับสังคมตลอดมา และมีการพัฒนาเป็นระบบ เจริญรุ่งเรือง หรือเสื่อมถอยไปตามปรากฏการณ์ และพฤติกรรมของคนในสังคม

ศาสนา ได้ให้สิ่งที่ธรรมชาติของมนุษย์มีความต้องการอย่างลึกซึ้งภายใน และขณะเดียวกันศาสนาก็มีอิทธิพลต่อชีวิตและสังคมของมนุษย์ทั้งด้านดี และด้านร้าย สุดแต่สถานการณ์ ช่วงเวลา และสภาพสังคม ในทำนองเดียวกันสภาพสังคมและการเปลี่ยนแปลงของสังคมก็มีอิทธิพลต่อศาสนาเช่นกัน

ในอดีตที่ผ่านมาหลายพันปีจนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า บางครั้งศาสนาก็ช่วยแก้สถานการณ์ที่เลวร้าย วิกฤตให้สงบลงได้ บางครั้งศาสนาก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการจลาจล ชำพันกัน บางครั้งศาสนาก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มคนบางกลุ่ม หรือถูกอ้างเพื่อประโยชน์แอบแฝงต่าง ๆ บางครั้งบุคคลในศาสนาก็เข้าไปเกี่ยวข้อง ก้าวก้าวย่างต่อการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสงครามเสียเอง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ศาสนามีอิทธิพลต่อสังคม และขณะเดียวกันสังคมก็มีอิทธิพลต่อศาสนาเช่นกัน

1.1 บทบาทและอิทธิพลของสังคมต่อศาสนา

1.1.1 สังคมประกอบด้วยสถาบันที่สำคัญหลายสถาบัน เช่น สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ หรือผู้ปกครองประเทศ สถาบันต่าง ๆ ที่สำคัญของสังคมเหล่านี้ มีอิทธิพลและเป็นตัวกำหนดบทบาทของศาสนาได้ เมื่ออาณาจักรรุ่งเรือง เข้มแข็ง มีอำนาจ ก็สามารถควบคุม ครอบงำศาสนจักรได้

1.1.2 บุคคลและครอบครัวอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม เป็นองค์ประกอบของสังคมทุกสังคม ก็มีส่วนสำคัญต่อความเจริญและความเสื่อมของศาสนา เมื่อใดที่บุคคลเห็นท่างไม่สนใจศาสนาและศีลธรรม เมื่อนั้นศาสนาก็เสื่อมไปจากสังคมได้ เมื่อใดที่บุคคลหันมานับถือ เครื่องครัดในศาสนา ศาสนาก็เจริญรุ่งเรือง ศาสนาจะดำรงคงอยู่ต่อไปได้หรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับความเคารพนับถือของบุคคลในสังคม ดังจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ว่าในอดีตมีศาสนาและลัทธิต่าง ๆ มากมายแต่ก็ได้สูญสลายไปเป็นส่วนใหญ่ เพราะไม่มีผู้นับถือสืบทอดต่อมา

1.1.3 สภาพแวดล้อมของสังคม สภาพะการณที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาตามยุคสมัย ตลอดจน สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติทางภูมิศาสตร์ หรือที่

มนุษย์สร้างขึ้น หรือกำหนดขึ้น ก็มีอิทธิพลต่อศาสนาได้ อย่างมาก กล่าวคือ สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงศาสนาให้มีการแตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ได้ แม้จะเป็นศาสนาและลัทธิความเชื่อเดียวกัน แต่ไปอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ต่างกัน ก็เกิดการคัดแปลง ปรับปรุงให้เข้าได้กับสภาพสังคมใหม่นั้น จนแตกต่างไปจากแหล่งกำเนิดเดิมได้ ตัวอย่างเช่น การเกิดนิกายต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะขึ้นตามสังคมใหม่ ศาสนาพุทธเกิดมีนิกาย **เซ็น** หรือ ศาสนาอิสลาม มีนิกาย **สุนนี** **ชีอะ** และนิกาย **เจ้าเซ็น** (ชาวมุสลิมบางสังคมก็ไม่กินกั๋ง) ศาสนาคริสต์ ก็มีโปแตสแตนท์บางคณะที่ถือปฏิบัติเคร่งโดยเฉพาะเรื่องอาหาร (ชาวคริสต์นิกายโปแตสแตนท์ บางคณะไม่กินเนื้อสัตว์ บางคณะไม่กินกั๋งปลา)

สรุปได้ว่า บุคคล สังคม และสภาพแวดล้อมทางสังคม และทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนวัฒนธรรมและการเมืองการปกครอง ล้วนมีส่วนสำคัญที่อาจสามารถเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงศาสนา และมีอิทธิพลต่อศาสนาในด้านต่าง ๆ ได้

1.2 บทบาทและอิทธิพลของศาสนาต่อสังคม

1.2.1 บทบาทของสถาบันศาสนาที่มีต่อสังคม (ส่วนรวม)
สรุปอย่างกว้าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.2.1.1 สิ่งเร้าหรือแรงกระตุ้นต่าง ๆ ก็นำมาซึ่งความคิดที่ดี และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมก็ดี ถือว่าต่างก็มีอิทธิพลต่อศาสนา และในทางกลับกัน สังคมก็ได้รับอิทธิพลจากศาสนาด้วย ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางสังคม กระบวนการทางสังคม และการกระจายทางสังคม อันมีรายละเอียดตามความสัมพันธ์ตามลำดับดังนี้

(1) ศาสนามีความสัมพันธ์ต่อบุคคล ตั้งแต่บุคคลแต่ละคน ซึ่งอาจจะเริ่มต้นจากครอบครัวขยายออกสู่ชุมชน และประเทศชาติ

เป็นต้น เพราะถือว่าความสัมพันธ์นั้นเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเองก่อนแล้วค่อย ๆ ขยาย
ออกมาจากครอบครัว หรือจะพูดง่าย ๆ ก็คือจากกลุ่มปฐมภูมิไปสู่ทุติยภูมิ หรือกลุ่มอื่น ๆ

(2) ในการจัดระบบของสังคมนั้นได้รับ
อิทธิพลจากศาสนาเป็นส่วนมาก เช่น การจัดอันดับในรูปการปกครอง การจัดรูปแบบของ
สังคม เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากเดิมมีความเชื่อกันว่า ผู้ปกครองหรือกษัตริย์นั้น มักจะจุติ
จากสวรรค์ ดังที่เรียกกันว่าสมมติเทพ คือเป็นบุคคลอีกระดับหนึ่งดำรงฐานะลดหลั่นกัน
ลงมาตามลำดับ เมื่อมาอยู่ในโลกมนุษย์ จึงได้ใช้อิทธิพลความเชื่อถือทางศาสนาเป็นหลัก
ในการจัดการปกครอง

(3) ศาสนามีอิทธิพลสามารถจัดปัญหา
เรื่องชนชั้นได้ ตามความเชื่อถือทางศาสนาในทุกสังคม ซึ่งสมาชิกแต่ละคนที่มาร่วมอยู่ใน
สังคมเดียวกันนั้น แม้จะมาจากบุคคลที่มีฐานะและชาติ ชั้นวรรณะต่างกันอย่างไรก็ตาม
สามารถรวมกันได้ เพราะอาศัยศาสนาเป็นศูนย์กลาง

(4) หลักอันหนึ่งของศาสนาที่เป็นศูนย์
รวมของสังคม ก็คือการมีพิธีกรรมในการประกอบพิธีกรรมประจำสังคมนั้น ต้องอาศัย
ศาสนาตามที่สังคมนั้นยึดถือปฏิบัติกันมา ทั้งนี้เพื่อช่วยให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมนั้น
ขึ้น และทำให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

1.2.1.2 บทบาทของสถาบันศาสนาที่มีต่อบุคคล

(ส่วนตัว)

ศาสนาเป็นตัวการสำคัญของการดำรงชีพ
ของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย มนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องกับศาสนาตลอดเวลา ซึ่ง
แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อมนุษย์ ในรูปของส่วนรวมที่เรียกว่าสังคมในขณะเดียวกัน

มนุษย์ก็เห็นความสำคัญของศาสนาที่เกี่ยวข้องอยู่กับตนด้วย จึงยินดียอมรับศาสนาใช้ในการดำรงชีวิตของตนในรูปแบบต่าง ๆ พอจะประมาณได้ดังนี้

(1) เป็นหลักในการดำรงชีพอยู่ในสังคม โดยการยึดคำสอนทางศาสนา มาใช้เป็นเป้าหมายในการดำเนินชีวิต การที่มนุษย์ยอมรับศาสนาในรูปแบบนี้ ถือว่าศาสนาเป็นแบบอย่างให้ยึดเป็นหลักในการดำรงชีวิตอันถือว่าเป็นเป้าหมาย และจุดประสงค์ประการหนึ่งของศาสนา

(2) ช่วยกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เพื่อให้มนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิกสังคมที่อยู่ร่วมกันมาก จะได้มีแนวพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันเป็นรูปเป็นรอยเดียวกัน คำสอนของศาสนาในรูปรายนี้นี้ทั้งคำสอนที่เป็นข้อห้ามมิให้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง อันอาจก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมได้ แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีคำสอนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งอันจะอำนวยประโยชน์ และผลดีทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่นคือสังคม นับว่าศาสนาช่วยควบคุมพฤติกรรมสังคม ให้มีแนวทางพฤติกรรมอย่างเดียวกัน อันเป็นสัญลักษณ์ให้เป็นที่รู้แก่กลุ่มอื่นด้วย

(3) ศาสนาเป็นตัวเร้า และจูงใจให้มนุษย์ยินดีปฏิบัติตาม โดยอาศัยหลักคำสอนหลักศาสนาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว เต็มใจทำดี และยินดีปฏิบัติตามศีลธรรม และกฎหมายของสังคม

(4) ศาสนาควบคุม และให้คุณและโทษทางด้านจิตใจแก่มนุษย์ คือ ถ้าทำดี ผู้ทำก็จะได้รับความปลื้มใจสุขใจ ถ้าทำชั่ว ผู้ทำก็จะได้รับความทุกข์ใจ เกรงกลัวบาป เป็นต้น นอกจากนี้ศาสนายังควบคุมจิตใจมนุษย์ให้เกิดมโนสำนึก เกิดความเข้าใจหลักคำสอนของศาสนา ทำให้มีจิตใจเข้มแข็งและยังช่วยอภิบาลอารมณ์ เมื่อถูกภัยคุกคาม

(5) ศาสนาเป็นตัวประสานความสัมพันธ์

ระหว่างมนุษย์กับสภาวะเหนือธรรมชาติ

บุคคลแต่ละคนเป็นหน่วยหนึ่งในสังคม เมื่อตัวบุคคลแต่ละคนมีพฤติกรรมน้อมนำไปในทางใด (ซึ่งมีศาสนาเป็นแรงผลักดัน เป็นแนวทางนำใจ ทำให้มีพฤติกรรมนั้น ๆ สังคมส่วนใหญ่ก็จะน้อมนำ โน้มเอียงไปตามแนวนั้น พฤติกรรมก็จะเป็นไปตามนั้น ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ศาสนาเป็นสถาบันที่มีผล และอิทธิพลทั้งโดยตรง และโดยอ้อมต่อพฤติกรรมของสังคมและควบคุมสังคม

2. วิเคราะห์ วิจัย

ศาสนานำความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ให้แก่มนุษย์มากมายหลายสาขา แม้ความรู้ทางแพทย์ วิทยาศาสตร์ ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นของใหม่ ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา ก็สืบเนื่องมาจากศาสนา และเป็นความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าของนักศาสนายเป็นส่วนมาก

ทุกประเทศยอมรับว่า ความก้าวหน้าทางศิลปวิทยาการทุกชนิดเกิดจากศาสนา ผู้เขียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นเองยืนยันว่าพุทธศาสนาได้นำความเจริญทุกอย่างเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น วิชาสถาปัตยกรรมการช่างทุกชนิด ตลอดจนถึงวิชาดนตรี วิชาทอผ้าไหม และอื่น ๆ ที่เป็นอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ ของญี่ปุ่น ก็เข้าไปสู่ญี่ปุ่นพร้อมกับพุทธศาสนา เราจึงเห็นได้ว่า คุณค่าของศาสนานั้นไม่ได้อยู่ที่ความประพฤติเท่านั้น แต่ยังให้ผลตลอดไปถึงความเจริญก้าวหน้าในทุกประการ

ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งการศึกษา เพราะวิชาอันเดียวในโลกที่ไม่เคยหวงกันมาแต่ไหนแต่ไรก็คือลัทธิศาสนา วัดจึงเป็นโรงเรียนแห่งแรกในโลก วิชาทางแพทย์ก็ได้เกิดขึ้นจากศาสนา โรงพยาบาลแห่งแรกที่เกิดในโลกก็คือวัด แพทย์รุ่นแรกของ

โลกก็คือพระ ทั้งยังเป็นสวัสดิการที่ดีของสังคมเพราะเป็นการรักษาให้เปล่า ๆ ไม่เอา
ค่าจ้างค่ารักษา วัดเป็นสโมสรแห่งแรก เป็นที่พบปะสังสรรค์สนทนาแลกเปลี่ยนข้อคิด
ความเห็นเป็นที่บรรเทา ระบายความทุกข์ร้อน วัดเป็นที่บำรุงหัตถกรรมช่างทุกชนิด โดย
เฉพาะการก่อสร้าง เพราะมนุษย์ย่อมจะสร้างวัดด้วยความตั้งใจอย่างเต็มความสามารถ
เพื่อให้สวยงามและถาวรที่สุด

ในประเทศไทย เรา ยิ่งมองเห็นคุณประโยชน์ดังกล่าวได้อย่างชัดเจน
เพราะในสมัยที่เรายังไม่มีโรงเรียน วัดก็เป็นโรงเรียน ในสมัยที่ยังไม่มีโรงพยาบาล
วัดก็เป็นโรงพยาบาล ยามเจ็บป่วยคนก็ไปหาพระให้รักษา มิใช่รักษาโรคทางกายเท่านั้น
แม้โรคทางจิต วัดก็เป็นโรงพยาบาล ยามเจ็บป่วย คนก็ไปหาพระให้รักษา มิใช่รักษา
โรคทางกายเท่านั้น แม้โรคทางจิต วัดก็เป็นโรงพยาบาลโรคจิตที่พิเศษ ใช้จิตวิทยา
อย่างได้ผล นับว่ารากฐานของสังคมไทยโบราณได้สร้างขึ้นจากวัด

ศาสนาอื่นก็มีส่วนช่วยความเจริญก้าวหน้ามาให้แก่เราเหมือนกัน
โดยเฉพาะอย่างยิ่งคริสต์ศาสนานิกายโปเทสแตนต์ ซึ่งได้นำวิชาแพทยศาสตร์ใหม่มาสอน
ให้ นำวิชาการพิมพ์หนังสือ สร้างโรงพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในเมืองไทย และสอนให้รู้จัก
การปลูกฝิ่น ป้องกันไข้ทรพิษ การฉีดวัคซีน การผ่าตัด และการรักษาโรคตามแผนปัจจุบัน

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นว่ามนุษย์ได้รับผลประโยชน์ อันเกิดจากอิทธิพล
ของศาสนาในด้านต่าง ๆ อย่างน้อยศาสนาก็เป็นตัวช่วยจูงใจเร้าใจ ให้มนุษย์มีความ
มั่นคง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสงบจิตใจ สบายใจตามหลักธรรมของศาสนาที่ตน
นับถือ

ในด้านความเชื่อถือ ศาสนาเป็นเสมือนความเร้นลับของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นไสยศาสตร์ เวทมนต์ คาถา ซึ่งนักสังคมวิทยาหลงความเห็น

ว่าเป็นเรื่องไร้สาระไม่มีเหตุผล แต่มาพิจารณาในแง่ของจิตวิทยาสังคม ก็ยังยอมรับใน ประสิทธิภาพของอำนาจเร้นลับ และไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถานี้ ในลักษณะที่เป็นการ ต่อสู้ทางอารมณ์ในภาวะการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถจะช่วยเหลือตัวเองได้ จึงต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ เป็นที่พึ่ง เครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันทางใจได้

TALCOTT PARSONS

นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง ของ

อเมริกา มีความเชื่อว่า การปฏิบัติทางไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถา ก่อให้เกิดกลไกแห่ง การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่ตึงเครียด ซึ่งเกิดจากความไม่แน่นอน โดยพิธีกรรม ทางศาสนาก่อให้เกิดความมั่นใจในหมู่สมาชิก

MALINOWSKI

นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงอีกผู้หนึ่ง ให้ความเห็นว่า

การทำพิธีกรรม เป็นการเพิ่มความเชื่อ ขจัดความสงสัย ทำให้มนุษย์มองโลกในแง่ดี มากกว่าแง่ร้าย

สรุปแล้วศาสนาเป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมมนุษย์กับสังคมให้เข้าด้วยกัน ในฐานะที่ศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับสถาบันที่สำคัญอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งสามารถแทรกอยู่ในสังคมแทบทุกวงการ ทุกสถาบันสังคม ไม่ว่าจะทำอะไร ล้วนมีศาสนามาแทรกแซง ควบคุมการกระทำของมนุษย์อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นสังคมใหญ่ หรือเล็กก็ตาม ศาสนาก็มีความสำคัญเสมอมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ครอบคลุมกระทั่งปัจจุบัน

ดังนั้น มนุษย์หรือสมาชิกในสังคม จึงควรให้ความสนใจเอาใจใส่แก่ ศาสนาให้มากขึ้น เพราะทุกวันนี้ค่านิยมในความศรัทธา นับถือ และปฏิบัติตามศาสนาลด น้อยถอยลงจากสมัยก่อนมาก มนุษย์กลับเห็นวัตถุอยู่เหนือความเลื่อมใสศรัทธา ทำให้ จิตใจของมนุษย์แข็งกระด้างขึ้น และศีลธรรมอ่อนลง ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย นับตั้งแต่หน่วยเล็ก ๆ ของสังคม เช่น ครอบครัว ตลอดไปจนถึงสังคมและประเทศชาติ

และลูกลามถึงโลก ทำให้เกิดมีการรบฆ่าฟัน ก่อสงครามกันอยู่เสมอ เพราะคนต่างเห็น
ไม่สนใจศาสนา หรือใช้ศาสนาในทางที่ผิด ซึ่งตราบโศกที่มนุษย์ ศรัทธา ยึดมั่น และ
ประพฤติดำเนินทางที่ดีของศาสนาอยู่เสมอแล้ว ครอบครั้ว สังคมประเทศชาติ และโลก
ก็จะมีแต่ความสงบสุข
